

15. Ківалов С. В. Адміністративне право України / С. В. Ківалов. – Одеса, 2003. – 896 с.
16. Коренев А. П. Административное право: Общая и особенная часть / под ред. А. П. Коренева. – М. : МВШМ МВД СССР, 1986. – 486 с.
17. Адміністративне право України / за ред. Ю. П. Битяка. – Харків : Право, 2000. – 520 с.
18. Административное право : учебник [для студ. учреждений среднего проф. образования, обуч. по спец. «Правоведение»] / Ю. М. Козлов. – М. : Юристь, 2001. – 319 с.
19. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. – [у двох томах] / ред. колегія В. Б. Авер'янова та ін. Том 1. Загальна частина. – К. : Юридична думка, 2007. – 592 с.
20. Теория государства и права : учебник для вузов / под ред. проф. В. М. Корельского и проф. В. Д. Первалова. – [2-е изд., изм. и доп.]. – М. : НОРМА, 2002. – 616 с.
21. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19 березня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 19. – Ст. 80.
22. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
23. Програма діяльності Кабінету Міністрів України : постанова Верховної Ради України від 11 грудня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014 р. – № 102. – Ст. 3005.
24. Стратегія сталого розвитку «Україна–2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. // Офіційний вісник Президента України. – 2015 р. – № 2. – Ст. 154.
25. Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 28. – Ст. 1173.
26. Концепція Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 75. – Ст. 2674.
27. Про схвалення Концепції загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014–2024 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. // Офіційний вісник України. – 2013. – № 69. – Ст. 2543.
28. Проект закону про нормативно-правові акти : текст законопроекту до другого читання 17.10.2012 р. [Електронний документ]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39123.

О.І. Рогатюк,

студент Міжнародного гуманітарного університету,

м. Одеса, Україна

Керівник: доктор юридичних наук,

професор Н.А. Орловська

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДИСКУСІЇ ПРО СКЛАД ЗЛОЧИНУ

В науці кримінального права вчення про склад злочину – надзвичайно важлива, самостійна і відносно завершена система знань, що має свій власний предмет і самостійні концептуальні й організаційні наукові засади та підходи. Поняття «склад злочину», яке сформувалося в доктрині кримінального права, перетворилося на одне з основоположних і ключових понять, що виконує за своєю суттю функції наукової категорії, яка має особливе, фундаментальне значення для теорії і практики кримінального права.

Серед вчених, які займалися проблемою складу злочину можна назвати Бауліна Ю.В., Мірошниченко Н.А., Навроцького В.О., Панова М.І., Савченко А.В., Стрельцова Є.Л. та інших, які у своїх наукових статтях і монографіях опрацьовували поняття складу злочину та його елементів.

На перший погляд може здатися, що за цією темою не виникає питань, але це не так, адже поряд із визнанням широкою науковою громадськістю складу злочину і його ролі в системі правового регулювання кримінальної відповідальності окремі вчені висловлювали й продовжують висловлювати в літературі інші думки, згідно з якими поняття «склад злочину» має штучний характер, є зайвим і надуманим поняттям (такої точки зору дотримується, наприклад, російський вчений Козлов А.П.), в кінцевому рахунку фактично заперечується значення складу злочину як самостійного інституту й самостійного поняття у системі понять кримінального права. Висловлюються також пропозиції щодо внесення змін до ч. 1 ст. 2 КК України, за якими законодавча

регламентація підстави кримінальної відповідальності не була б пов'язана з вимогою обов'язкової наявності у вчиненому суспільно небезпечному діянні складу злочину [1, с. 106].

Вчені, незгодні з існуванням категорії складу злочину, наголошують, що порівняно з Україною, кримінальному законодавству, наприклад, Франції така категорія не відома, воно знає три елементи злочину: легальний (діяння закріплене у законі), матеріальний (об'єктивні ознаки злочинного діяння), моральний (суб'єктивні ознаки злочинного діяння). У кримінальному праві держав англо-американської правової сім'ї (зокрема, в Англії та США) також не йдеться про склад злочину: замість нього доктрина та судова практика виокремлюють два елементи злочину – «actus reus» (характеризує об'єктивну сторону злочину) та «mens rea» (характеризує суб'єктивну сторону злочину), які мають поєднуватися, утворювати одне ціле, інакше не буде підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності та призначення їй відповідного покарання [2, с. 261]. Погоджуючись з Є.Л. Стрельцовим, можемо сказати, що при принциповій оцінці, великої різниці тут немає – все це нагадує не що інше, як категорію складу злочину [3, с. 250].

Таким чином, ми переконуємося, що це не умовна категорія, не фікція (те, чого реально не існує, але визнається як дійсне). Склад злочину як юридичну конструкцію, його зміст становлять не довільні судження вчених-правознавців і законодавця, а структурована модель злочину певного виду як явища реальної дійсності в його узагальненому вигляді [1, с. 108]. Особливості кримінально-правового регулювання виключають можливість визнання поведінки людини злочином за якимись його загальними характеристиками (наприклад, безпосередньо за рівнем суспільної небезпеки). Тому склад злочину завжди містить певний мінімум його видових характеристик, а якщо різне кримінально-правове значення надається окремим різновидам злочину певного виду, цей мінімум доповнюється характеристиками таких різновидів. Таким чином, склад злочину – це завжди модель злочину певного виду або його окремого різновиду, саме тому будучи моделлю злочину, а не просто поняттям про нього, склад злочину набуває певних властивостей системи. Ці властивості проявляються, зокрема, в тому, що його характеристики мають структурну (елементи, зв'язки між ними) та змістову (ознаки) сторони [4, с. 241].

Тобто концепція складу злочину базується на підставі системно-структурного аналізу злочину саме як явища реальної дійсності. Даний підхід дозволяє уточнити і деталізувати саме це явище – злочин – з урахуванням його структурних одиниць і взаємозв'язків між ними [1, с. 109].

Згадуючи, що виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами, та відповідальність за них, стає зрозумілим: в межах правової системи України склад злочину як певна його словесна модель обов'язково набирає законодавчої форми. При цьому з урахуванням особливостей кримінального законодавства України така форма складу злочину має вигляд специфічної нормативної юридичної конструкції – юридичного складу злочину. Саме юридичний склад злочину має бути єдиним правовим орієнтиром для визнання конкретного діяння у поєднанні з іншими обставинами злочином певного виду чи окремим різновидом такого злочину [4, с. 242]. Це і змушує деяких дослідників робити помилку та відмовлятися від категорії складу злочину, називаючи її лише юридичною фікцією – вони дивляться на цю категорію з суто позитивістських позицій, ігноруючи можливість підійти до цього питання найбільш раціонально – з позиції системно-структурного аналізу, за якого злочин є явищем дійсності, що має свої елементи, які у своїй сукупності і формують склад злочину, а законодавець, нічого не вигадуючи, формально закріплює їх у тексті закону, без чого, зрозуміло, не обійтись – аналіз злочину з точки зору системного підходу, установлення його змісту, структурних одиниць, виділення відповідних елементів і ознак складу є першоосновою формування конкретних складів злочинів, закріплених у відповідних статтях Особливої частини КК України як юридичні конструкції, оскільки елементи й ознаки останніх конструюються і закріплюються в законі як логіко-юридичні моделі не самі по собі, не довільно, а на підставі аналогічних структурних одиниць злочину певного виду як системного утворення [1, с. 110].

Також хочеться наголосити, що спроби деяких вчених відмовитись від категорії складу злочину виглядають дуже дивними, якщо згадати про наявність багатьох важливих для теорії та практики функцій цієї категорії. Наприклад, розмежувальна функція складу злочину полягає в тому, що ним чітко відділяється злочинне від незлочинного, один злочин від іншого. Гарантійна виключає притягнення особи до кримінальної відповідальності за відсутності у її діях ознак складу злочину. Інтегративна функція складу визначається тим, що всі його ознаки знаходяться у єдності і у взаємозв'язку і утворюють собою інтегративну систему, яка характеризує в цілому дане діяння як злочинне і каране. Кваліфі-

каційна функція полягає в тому, що склад знаходить своє вираження у кваліфікації злочинів. Шляхом такої кваліфікації встановлюється зв'язок між діянням і тим складом, ознаки якого описані у кримінальному законі. Рестриктивна функція складу визначається тим, що з його допомогою обмежується, чітко обкреслюється масив тих суспільно-шкідливих діянь, які у кожний даний момент відносяться до злочинів. Ця функція виражає принцип нашого права: нема злочину без вказівки на те у законі. Нарешті, процесуальна функція виражається у тому, що склад визначає межі доказування у кожному кримінальному провадженні [5, с. 309].

Ну а згадуючи про те, що регулятивна функція кримінального права знаходить свій вираз лише у формі кримінально-правових відносин, підставою і моментом виникнення яких є факт вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить ознаки складу злочину, передбаченого КК України, ми можемо стверджувати, що також у цьому проявляється найважливіша функція складу злочину, що отримала в літературі найменування «фундаментальної». Саме з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить усі обов'язкові ознаки складу злочину, виникають і функціонують кримінально-правові відносини. Останні завжди мають «персоніфікований» характер і означають покладання державою на конкретну особу юридичного обов'язку підлягати дії кримінального закону за вчинений нею злочин. При цьому реалізуються й інші функції складу злочину, які є похідними від фундаментальної функції і нею обумовлені. Усі вони тісно пов'язані між собою і в єдності дозволяють зробити висновок щодо надзвичайно важливої ролі складу злочину у здійсненні функцій кримінального права і в досягненні завдань, що стоять перед кримінальним законодавством [1, с. 123].

Підсумовуючи вищенаведене, можна стверджувати наступне:

- без концепції складу злочину, що дає змогу зафіксувати усі системно-структурні елементи злочину, не обійтися, адже саме завдяки їй можливо відмежувати злочинне діяння від незлочинного;

- склад злочину не є юридичною фікцією, він відображає дійсні найголовніші структурні одиниці злочину, а вони наявні у кожному злочині, і як видно з наведених прикладів, навіть у тих країнах, де концепція складу злочину не використовується, визнаються певні елементи злочину, без яких неможливо визнати діяння особи злочинним – це вже само по собі нагадує, щоправда, у дещо усіченому вигляді, категорію «склад злочину» і дозволяє сказати, що її існування є об'єктивним, апріорним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панов М. І. Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права / М. І. Панов // Вісник Асоціації кримінального права України. – № 1. – 2013. – с. 103–125.
2. Савченко А.В. Склад злочину: проблеми визначення конструктивних елементів та ознак // А.В.Савченко // Вісник Академії адвокатури України. – № 14. – 2009. – с. 261–263.
3. Стрельцов Є.Л. Склад злочину: традиційне та нове // Є.Л. Стрельцов // Вісник Академії адвокатури України. – № 14. – 2009. – с. 250–253.
4. Шапченко С.Д. Склад злочину як кримінально-правовий феномен: сутність та основні форми існування // С.Д. Шапченко // Вісник Академії адвокатури України. – № 14. – 2009. – с. 240–243.
5. Осадча А.С. До питання про функції складу злочину // А.С.Осадча // Порівняльно-аналітичне право. – № 2. – 2013. – с. 308–310.